

Kultūros ir meno
mėnesinis žurnalas.
Eina nuo 1965 m.

KULTŪROS BARAI

2003
Nr. 1
(458)

Vyriausiasis redaktorius
Bronys SAVUKYNAS 2 61 66 96

Vyriausiojo redaktoriaus pavaduotoja
Laima KANOPKIENĖ 2 62 38 61

Rengia

Bronys SAVUKYNAS (aktualioji Lietuvos kultūros problematika, filosofija, kultūros istorija, filologija, Lietuvos istorija, grožinė literatūra, eseistika) 2 61 66 96

Almantas SAMALAVIČIUS (kultūrologija, aktualioji užsienio kultūros problematika, architektūra) 2 62 38 61

Laima KANOPKIENĖ (sociokultūrinė problematika, dailė) 2 62 38 61

Šarūnas NAKAS (muzika) 2 62 38 61

Ramunė MARCINKEVičIŪTĖ (teatras) 2 62 38 61

Saulius BAJORINAS (meninis apipavidalinimas, kompiuterinis maketavimas) 2 61 05 38

Kompiuteriu renka Kristina SABUKIENĖ
Korektūrą taiso Milda MEČKAUSKAITĖ

Konsultuoja ir bendradarbiauja

Egidijus ALEKSANDRAVIČIUS

Leons BRIEDIS (Latvija)

Alfredas BUMBLAUSKAS

Elona BUNDZAITĖ

Rūta GOŠTAUTIENĖ

Giedrė JANKEVIČIŪTĖ

Donatas KATKUS

Darius KUOLYS

Rein RAUD (Estija)

Tomas REMEIKIS (JAV)

Liana RUOKYTĖ (Skandinavija)

Tomas VENCLOVA (JAV)

Redakcijos adresas

Latako g. 3, 2001 Vilnius
el. paštas: kulturosbarai@takas.lt
Faksas: 2 61 05 38

© Leidėjas – UAB Kultūros barai. SL 101

Remia

Redakcija nereikalauja, kad spausdinamų straipsnių mintys atitiktų jos nuomonę

Kultūros barai yra Europos 85 kultūros žurnalų internetinės platformos Eurozine the netmagazine partneris.
web:www.eurozine.com

Rūpesčiai ir lūkesčiai

Žygmantas VAIČIŪNAS. Kultūros tapatumo išlikimo alternatyvos – globalizacija ar Europos integracija? / 2

Tinklai ir jų kūrėjai. Pokalbis su Manueliu Castellsu apie teroristinius ir pilietinius tinklus, apie tapatybę ir politiką / 7

Problemos ir idėjos

Wim van ROOY. Europa be pabaigos / 13

Algimantas VALANTIEJUS. Reflektyvus reflektyvumo vertinimas, arba Modernusis savimone projektas / 19

Nuomonės apie nuomones

Edvardas GUDAVIČIUS. Šis tas apie istoriją ir istorijas / 27

Almantas SAMALAVIČIUS. Krepšinio žaidimas be kamuolio / 29

Kūryba ir kūrėjai

Mindaugas MILAŠIUS. Eilėraščiai / 31

Rita MIKUČIONYTĖ. Paribiai, arba Zinaidos Vogėlienės „Antras gyvenimas“ / 33

Laima KREIVYTĖ. Kritikė kaip mičiurinė / 35

Milda ŽVIRBLYTĖ. Nutrink pažymėtą vietą / 39

Rita MIKUČIONYTĖ. Siūlais siūti atspaudai / 41

Daiva ŠABASEVIČIENĖ. Prasmė kitoje spektaklio pusėje / 43

Šarūnas NAKAS. „Lokio“ metamorfozė / 48

Birutė SRIOGYTĖ-VAITKIENĖ. Giedamoji poezija: paveldas iš šiapus ir anapus Nemuno / 52

Zenonas PAŽARAUSKAS. Nematoma auksinio lito pusė / 54

Susipažinkime: *Flamų rašytojai* – KB svečiai

Elisabeth MARAIN. Liepos keturioliktoji / 57

Iš pasaulio ir į pasaulį

Vita GRUODYTĖ. „Sumoderninto“ scenos meno absurdoi / 62

Imperializmas ir neoliberalizmas / 64

Pažinti naujaip

Kęstutis NASTOPKA. Lietuvos galybės mitologija / 66

Algirdas Julius GREIMAS. [Palemono giminės genealogija] / 70

Retrospektyva

Markas PETUCHAUSKAS. Kultūros žemynas, tilpęs teatre / 77

Iš rankraščių ir archyvų

Vincentas LUKOŠEVIČIUS. Profesorius Petras Šalčius ir jo dienoraštis / 82

Petras ŠALČIUS. Dienoraštis. *Ištraukos* / 85

Apie knygas

Elena TUMASONYTĖ. Du kūrėjai, dvi pasaulėjautos – dvi knygos / 89

Stasys EIDRIGEVIČIUS. Paslaptingas Algirdo Steponavičiaus švytėjimas, arba Pasaka apie žmogų, nusimetusį buitisko ribotumo rūbus / 91

Jurgita VIDEIKAITĖ. Navakas – navakoidai – nava / 92

Summaries / 94

Anketa Geriausieji XX a. lietuvių rašytojai / 96

Gauta paminėti / 96

Viršelio 1 p.: Arūnas VAITKŪNAS. Forto gyventojas. 2001–2002. Drobė, aliejus; 198x140.
Iš parodos *Nutrink pažymėtą vietą* Kauno paveikslų galerijoje

Viršelio 4 p.: Mindaugas NAVAKAS. Keturi (fragmentas). 1996. Asmeninis laikas. Galerija Zachęta. Varšuva.

013538

10 SPAV

[PALEMONO GIMINĖS GENEALOGIJA]

Bandant atidesniu žvilgsniu suprasti Palemono giminės genealogiją kaip Lietuvos valstybės sudarymo istoriją ir pavienių lietuvių žemių sujungimo procesą, tenka nuo pat pradžios susidurti su eile prieštaravimų.

a) Visų pirma Palemono giminė prasideda iš tiesų nuo jo sūnaus Kūno (< (Per)kūno), įsteigusio *Kauną*: jo du broliai – *Barkus* ir *Spera* nepalieka įpėdinių. Abi jo giminės šakos – Naugarduko ir Kernavės dinastijos pasibaigia tragiškais Mindaugo/ Narimanto ir Vaišvilko/ Rimanto įvykiais tam, kad iš Ariogalos (taigi Kauno apylinkių) kilusi *Stulpų* giminė su Vyteniu ir Gediminu pradėtų Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės istoriją. Taigi *Perkūno*, kaip lietuvių žemių sutvarkytojo, rolė čia atrodo pirmaujanti.

b) Tačiau šiam beveik bepriekaištingam istorijos aiškinimui atsiranda pirmoji kliūtis: šalia *Kūno* dinastijos nuo pat pradžių pasireiškia nepriklausomas užkariautojas *Dausprungas*, įsteigęs Ukmergės miestą ir pasivadinęs Deltuvos kunigaikščiu. Jo atstovaujama *Kentaurų* giminė vaidina nei kiek ne mažesnę rolę: jos atstovas Narimantas ne tik perkelia sostinę į Lietuvos žemę, – į Kernavę, jisai net pasiima *Vyties* [*Vyčio*] herbą kaip jau suvienytos Lietuvos simbolį.

c) Trečias Lietuvos vienytojas – *Šventaragis*, kuris ne tik reformuoja tautinę religiją, įvesdamas kūnų deginimo ritualą, bet ir įsteigdamas Lietuvos valdovų protėvių kultą Vilniuje, kurį Gediminas padarys galutine valstybės sostine.

Šie trys faktoriai – *Stulpų* ir *Kentaurų* giminės ir herbai, simbolizuoja suvienytą Lietuvos valstybę, ir *Šventaragio* religinė institucija, padariusi Vilnių jos sostine – ir reziumuoja bendromis linijomis Lietuvos valstybės susidarymą.

Tačiau norint suprasti šį trilypį vienijimo procesą, reikia dar prieš tai bandyti išsiaiškinti herbų – giminės ženklų – simbolinę reikšmę.

Le premier conflit entre [pr. – pirmasis konfliktas tarp] Palemono giminės ir *Kentaurų* pasirodo pačioje dinastijos pradžioje. *Kūno* brolis *Spera* peržengia Nevėžį ir įsikuria prie Širvintos netoliese esančio (Speros) ežero; ten jis ir miršta, palikdamas „žemę be

valdovo“. Tuo pat metu – ar kiek vėliau *Kentaurų* giminės *Dausprungas* atvyksta prie Šventosios, įsteigia ten Ukmergės miestą ir „pasivadina Deltuvos kunigaikščiu“.

Atrodo, kad ir vienu, ir kitu atveju reikalas eina apie *Deltuvos* žemę, kurios teisėtas valdovas miršta nepalikęs įpėdinio (bet kuris po mirties garbinamas kaip dievas), bet kurios užkariautojas – uzurpatorius, radęs „žemę be valdovo“, pasivadina Deltuvos kunigaikščiu ir ima daugintis (kaip kunigaikštiška giminė).

Šitokia situacija anuose karinguose laikuose atrodo gana normali politiniame plane, tačiau jina yra konfliktinė religinėje plotmėje. Istorikas Batūra su pagrindu atkreipė mūsų dėmesį į tai, kad Deltuvos žemė išsiskiria nuo kitų tiek gausiomis religinėmis užuominomis Lietuvos Metrikoje, bet kartu religiniai atžymėtais vietovardžiais. Pirmasis iš tokių toponimų mums atrodo kaip tik pats *Deltuvos* žemės pavadinimas. *Deltuva* – tai Delčios, jauno mėnulio kraštas, o *Mėnulis*, kaip žinoma, – tai dangiškoji suvereninio dievo *Andojo* epifanija. Nenuostabu, kad vienas iš Deltuvos (bet kartu ir Naugarduko) kunigaikščių – *Šventaragis*, naujo religinio kulto steigėjas ir pirmasis mitinis visos Lietuvos valdovas, turi tokį šventaragio, t.y. „šventos mėnulio delčios“, vardą.

Iš viso Deltuvos kraštas, gausus ne tik Metraštyje, bet ir tikrovėje savo vandenimis, nusidriekęs *Šventosios* pakrantėse – o *Andojas* yra kaip tik vandens ir visų vandenų dievas – atrodo kaip savotiškas bramanų kraštas, kurio kunigaikščiai virsta dievais, sudievėja arba būna garbinami kaip dievai: toks likimas skirtas ne tik pirmajam valdovui – *Sperai*, bet ir kunigaikščiui *Kukovaičiui* ir jo motinai *Pajautai*. Apie likimo lėmimą šiuo atveju net ir netenka kalbėti: *Pajauta* garbinama drauge su liepomis, o liepa, kaip žinoma, yra Likimo deivės *Laimos* medis. Šis *Pajautos*–*Laimos* kultas itin pritinka mitine prasme *Andojo* kraštui – *Deltuvai*. Reikia neužmiršti, kad *Laima*, kaip likimo deivė, priklauso ankstesniųjų dievų kartai: jos pasirodymas Deltuvoje yra tad *likimo įsteigimas*, lietuvių tautos kaip istorinio proceso įgalinimas.

Naujų papildomų studijų reikėtų nustatyti, ar *Pajauta* yra tiesioginis *Laimos* išikūnijimas, ar tik viena iš likimo – glaudžiai surišto su Andojo veiklos sfera, funkcinio lauko viena iš dieviškų išraiškų. Tuo labiau kad jos sūnus kunigaikštis Kukovaitis, kuriam irgi stabas buvo pastatytas, greičiau primena kitą likimo išsakytoją – *Gegutę*. Jeigu Kukovaitis (<*Kuk-kov-aitis) yra *Kukkovo ar Kuko sūnus, to prarasto *Gegutės* vyro, paukščių karaliaus sūnus, tai *Pajauta* būtų lyg ir *Gegutės* atitikmuo.

Homologacijos būdu mums pavyko Deltuvos žemę identifiкуoti su *Rožės* herbu: Naugarduko kunigaikščio Erdvilos didikas *Griaužis* pasirodo esąs *Giedraičių* giminės protėvis, o Narimanto brolis *Giedrys* yra savo ruožtu *Giedraičių* (miesto ar pilies) įsteigėjas: ryšys tarp *Griaužio*, *Giedrio* ir *Rožės* iš pirmo žvilgsnio neatrodo evidentiškas ir reikalauja grįžti prie nykštuko *Graučio* mito.

– *Graučio Ratai* išvirsta paryčiu Rytuose: iš jų iškrinta „nabažna pana“, „*Graučio duktė*“. Kas ji tokia?

– Pavasari atgimstanti saulė metaforiškai laikoma *rože*.

– Ar negalima rytą gimstančios saulės sugretinti su pavasari atgimstančia saule ir teigti, kad *Graučio* iš ratų iškritusi duktė yra kaip tik *Saulė*? – Tuo būdu *Griaužis* būtų atstovaujamas jo dukters *Saulės*.

– Po to jau : *Mėnuo saulužę* vedė pačiam pavasarėly, ir pasaulis atrodo kaip „pa-saulis“.

Tokia išeitis būtų visai patenkinama, jinai panaikintų prieštaravimus, kilusius dėl valdžios: *Griaužio* dukters *Saulės* vedybos su Andoju – *Mėnuliu*, palikdamos ir toliau Deltuvą Delčios žeme, pateisintų uzurpatoriaus pretenzijas.

Rem. Reikia pergaltvoti: atmetus *Speros* sutapdinimą su *Griaužiu* (jis gal nebūtinai reikalingas), galima būtų išaiškinti *Speros* „sudievėjimą“ kaip jo išaugimą į *Andoją*!

Nauda būtų aiški, nes tada *Palemono* giminė susisietų iš Andojo – *Perkūno* – *Velino* ir *Raganos*.

Herbai

Tačiau šitoks mitinis mūsų galvojimas mus kuone nepastebimai perkėlė iš vienos erdvės į kitą, herbu mediacijos pagalba *santykius tarp kunigaikščių paversdamas santykių dieviškame plane problemomis*, o drauge ir pačius herbus paversdamas dieviškaisiais simboliais. Užtat dabar reikia ši herbu reikšmės

klausimą pristatyti visiškai aiškiai, ypač jeigu norime ši mitinį pasakojimą, panaudotą *Rožės* herbo prasmei išaiškinti, apibendrinti ir pritaikinti visai herbu izotopijai.

Ir iš tiesų – kyla pirmutinis, *préetable* [pr. – pradinis] klausimas – ką galėjo reikšti herbai.

Iš mitologijos pereikime kuriam laikui į istoriją. Pagal paskutinius mums žinomus tyrinėjimus galima konstatuoti, kad

– Lietuvos kunigaikščių (ir didikų?) ženkluose išskirtinos dvi evoliucijos fazės: grynai lietuviškoji heraldika skiriasi nuo slaviškosios tuo, kad ji pasižymi *tiesių linijų* vartojimu, tuo tarpu kai lietuvių kunigaikščių, valdančių rusų žemes, ženklai turi tendencijos apvalėti, įgauti lanksčias formas.

– figūratyviniai ženklai (herbai), greičiausia tuo metu visoje Europoje (ypač Vakarų Europoje) labai madinga pasidariusios heraldikos (iš ar virš genealoginių medžių sudarymo) įtakoje, Lietuvoje atsiranda vėliausia XIV a. pirmoje pusėje (kiek galima spėti).

– Horodlės sutarties metu (1413) lenkų herbu padovanojimas Lietuvos didikams Lietuvos kunigaikščių neliečia: jie, taigi, turėjo savo herbus jau anksčiau, XIV a., taigi dar pačios gražiausios pagonybės vystymosi metu. Taigi herbai, apie kuriuos kalba Liet[uvos] Metraštis, yra susiformavę lietuvių religinės kultūros rėmuose: galima laukti, kad ir jų simbolizmas bus pagoniškas (nors kartais ir paveiktas Vakarų Europos heraldikos motyvų).

Kentauras

Šioje perspektyvoje galima bandyti nagrinėti *Kentaurų* herbo reikšmę. Kad *Kentauras* yra graikų mitologijos (Europoje tuo metu gerai žinoma) figūra, pasiskolinta pamėgdžijant kitur pamatytus antspaudus, abejonių nėra. Tačiau taip pat aišku, kad tokia figūra negalėjo būti „pasiskolinta“ be jokios priežasties, kad, atvirkščiai, jina galėjo būti priimta tik tada kaip *signifiant*, jeigu jinai atitiko priimančios kultūros reikšmių pasaulio elementus. Kentauro figūroje tad galima iš pirmo žvilgsnio atpažinti du skirtingus elementus:

– *Kentauras* yra šaulys – lankininkas. Atmetus zoomorfinę tos figūros dalį, šauliui, nors dar abstraktesniame, *tiesių linijų* plane, atstovauja geometrinės *strėlės* linijos. Tokios strėlės, būdingos Lietuvos bajorijai, sutinkamos ant Algirdo antspaudų (1371), kaip jo kliento Vaidilos ženklas (1380) ir t.t.

– Ši šaulio kario metoniminė ženklą – strėlę papildė, jam paprieštaraudama, jau „realistinė“ žirgo

figūra, abiem šiems elementams sudarant *Kentauro* motyvą. O toks „karingas žirgas“ jau mums pažįstamas lietuvių mitologijoje: putojantis, nesutramdomas žirgas – tai *Velino*, kovojančio už valdžios išlaikymą su savo konkurentu *Kaleveliu*, tai lietuvių karo dievo – vieno iš jų apsiereiškimų – figūra.

Sutinkant su šitokiu aiškinimu, suprantamas darosi ir Narimanto nuspręstas herbo pakeitimas: savo *Kentauro* herbą atiduodamas savo broliams, jis sau pasirenka *Vyties* (*Vytis* – Algirdas, Jogaila 1384 m.), „raitelio su kalaviju“ herbą. *Vyties* motyve karo žirgas lieka tas pats, tik jis jau yra sutramdytas – ant jo sėdintis karys – tai *Kalevelis*, ginkluotas jau nebe lanku ir strėle, o „geležine lazda“ – kalaviju. Šis „herbo“ pakeitimas, kuris *Metraštyje* simbolizuoja Lietuvos suvienytos valstybės įsteigimą, turi ir kitą, religinę prasmę – tai religinės reformos, iškėlusios *Kalevelį* į dievus viešpačius (pripažįstant tuo pat ir ginklavimosi evoliuciją), pažymys.

Šią *Kentauro* herbo kaip ženklų evoliuciją atitinka *Kentauro* funkcijos, taip kaip jos išryškėja iš *Lietuvos* *Metraščio* pasakojimo. *Kentauro* giminės atstovai yra *vadai užkariautojai*: Dausprungas užkariauja *Deltuvą* ir pasiskelbia jos kunigaikščiu. *Kentauro* giminės kunigaikštis *Narimantas*, perkėlęs savo sostą į *Kernavę* ir pasirinkęs sau herbą *Vytį*, *Kentauro* ženklą perleidžia savo broliams, kurie, kaip „kentairai“, tęs užkariavimus: *Alšys* įkurs *Alšenus*, *Giedrys* – *Giedraičius*, o *Traidenis*, pagrindinis iš *kentauro*, kuriam bus lemta paveldėti *Narimanto* sostą – užkariaus *Dainavą* ir *Sūduvą*, įkurdamas *Raigardo* pilį.

Šitoje perspektyvoje išryškėja dar vienas svarbus to meto Lietuvos politinės ideologijos aspektas – tai su *Kentauro* giminės viešu pasireiškimu kaip Didžiųjų Kunigaikščių dinastijos įvedamas kunigaikščių rinkimo principas, pagal kurį brutalus, vien jėga paremtas užkariavimas ir valdžios paėmimas turi būti papildomai įvertintas kaip asmeniškai nuopelnas ir sankcionuotas išrinkimu. *Metraščio* nelogiškumas: didžiojo kunigaikščio *Utenio* sūnaus išrinkimas didžiuoju *Lietuvos* kunigaikščiu turi būti suprantas kaip sankcija, patvirtinimas, kaip tautos pripažinimas jo kvalifikaciją.

Šia proga gal galima bandyti išrišti ir kitą *Metraščio* prieštaravimą, liečiantį to paties *Šventaragio* politiniai socialinį statusą. *Šventaragis*, kaip *Utenio* sūnus, yra *Palemono* giminės tęsėjas, bet tuo pat metu jis yra pavadintas pirmuoju *Kentauro* giminės kunigaikščiu, o tuo pat metu papildomai pažymima, kad prieš išrinkimą jis buvo *Naugarduko* kunigaikščiu.

Naugardukas

Čia jau neišvengiamai kyla *Naugarduko* ir jo dinastijos klausimas.

Pirmas dalykas, kuris yra žinomas, bet kurį vis dėlto reikia pabrėžti, tai lietuviškas *Naugarduko* pobūdis. Visai normalu, kad šis miestas pilis kartu su kitais buvo gudų įkurtas Kijevo Rusijos ekspansijos metu kaip vienas iš avant-postų lietuviškose – arba bent mišriai lietuvių ir slavų apgyventose – žemėse. Tačiau net ir XV a. *Lietuvos* *Metraštis* jo neskaito rusišku miestu, atvirkščiai: aptardamas didžiojo kunigaikščio valdas, jis išskaičiuoja, pav., *Šventaragio* atveju, kad šis buvo „Lietuvos, Žemaičių, *Naugarduko* ir Rusų“ žemių kunigaikštis. Tai patvirtina ir *Hipatijaus* *metraštis*: kalbėdamas apie bendrą Lietuvos ir Volynijos [=Voluinės] žygį prieš nepaklusnų *Vozviaglio* miestą, jis aprašo, kad iš Lietuvos žygyje dalyvavo *Naugarduko* kunigaikščio *Romano* vadovaujami lietuviai kariai (kurie ir keikėsi, ir savo dievus minėjo lietuviškai), drauge, žinoma, su maža *Romanų* lydinčia rusų įgula, kuri po nepavykusios ekspedicijos nuo lietuvių atsiskyrė ir nuvyko pas *Romano* tėvą *Danilą* į Volynę. Ši „istorinė“ faktą netiesioginiai patvirtina ir *Naugarduko* užkariavimo epizodas Lietuvos *Metraštyje*: matome, kad *Erdvilos* palydovai didikai po pasisekusio žygio gavo iš jo kaip feodus lėnus *Ašmeną*, *Eišiškes* ir *Griaužiškes*, taigi neabejotinai lietuviškas žemes. Tik *Naugarduke* įsitvirtinę, *Kentairai* toliau tęsė Rusų žemių užkariavimą.

Tačiau tuo pat metu iškyla nauja problema: *Ašmenos* pavietas, kuriame įsitaisė *Erdvilos* palyda, [yra] *Nalšios* žemėje. Nedaug ką žinant (iš tikrų „istoriškų“ šaltinių) apie *Nalšią*, galima savęs klausti, ar *Naugardukas* ir *Nalšia* nėra vienas ir tas pats dalykas, ar, kitaip sakant, *Naugardukas* nėra buvęs vienu metu *Nalšios* kunigaikščių sostine ar bent įvairių *Nalšios* žemių vienijimo centru. Tokia prielaida tikrai patvirtintų mūsų suformuluotą (v. supra) hipotezę, pagal kurią pirmasis *Naugarduko* kunigaikštis *Erdvila*, lydimas trijų giminių – *Stulpų*, *Meškos* ir *Rožės* – atstovų, turėjo „logiškai“ patsai priklaudyti ketvirtai, *Kentauro* – užkariautojų giminei.

Ši prielaida padėtų suprasti ir kitą „istorinę“ faktą – kad *Kentauro* herbas yra *Alšėnų* kunigaikščių nuosavybė (1388 m. ir 1431–3 m. dokumentuose). O pagal *Lietuvos* *Metraštyje* duotą *Romano* dinastijos aprašymą žinome savo ruožtu, kad *kentauras* *Alšys* įkūrė (net du kartu) *Alšenus* (kaip *Giedrys* – *Giedraičius*, t.y. *Deltuvą*). Tai paaiškina ir kitą *Metraščio* ekstravagantiškumą, pagal kurį *Naugarduko* kunigaikštis *Šventa-*

ragis buvo pirmasis *Kentaurų* giminės atstovas. Kadangi Naugarduko kunigaikščiu jis galėjo pasidaryti, tikrai *Erdivilos* Naugarduko dinastijai su Mindaugu ir Vaišvilku išsibaigus, reikia priimti dėmesin faktą, kad to meto herbai ir ženklai, asmeniškai priklausydami valdovui kunigaikščiui, buvo kartu surišti su jo tėvonija. Algirdas, pav., kurio tėvonija buvo *Krėva*, naudojo *strėlės* (t.y., kaip matėme, kentauro pirma pradės išraiškos) ženklą, bet jį naudojo ir klientas *Vaišvila*. Ir Vytautas naudojo *Stulpus* kaip Jogailos vietininkas Vilniuje, ir Vilniaus miesto atstovai Kons-tancos suvažiavime. Reikia tad priimti išvadą, kad *Šventaragis* yra Kentaurų dinastijos pirmtakas savo kaip Naugarduko kunigaikščio titulu ir tuo pačiu, kad Naugarduko atkariautojai buvo kentaurai, kurių herbas buvo visos Nalšios ženklas.

Ir *Nalšios*, ir *Naugarduko*, kaip jos bent laikinės sostinės, identifikavimo problema *mitiniame plane* mums atrodo itin svarbi. Problema, kurią *Lietuvos Metraštis* bando spręsti, įvesdamas autonomišką, iš Žemaitijos atkeliavusią Naugarduko dinastiją, – tai *mitinis Lietuvos susivienijimo sprendimas* – atitinka, mūsų manymu, realią, istorišką *Nalšios* žemių išsijungimo į Lietuvos vienijimo procesą problemą. *Nalšios* žemė (ar žemės) geografiniu atžvilgiu užima plačią ir ilgą, visu Lietuvos pakraščiu nusidriekusi juostą, einančią nuo Dauguvos iki Naugarduko; sunku patikėti, kad tai nuo pat pradžių buvo tik viena, ištisa žemė, o ne dažnai diskutuojamas žemių federacijos vienetas.

<įvesti Kernių>

IZOTOPIJŲ HOMOLOGACIJOS

Ši kova tarp treiginių ir ketverginių struktūrų, kurią atpažinome dinastijų sukcesijoje (3 ar 4), pasitvirtina ir kitame, paradigmaticiniame, plane: prie kiekvienos dinastijos pradžios mes randame ternarinę struktūrą, daugiau ar mažiau konflikte su 4-ine struktūra.

1. Visų pirma Palemono palikimas padalinamas tarp jo trijų sūnų:

Barkus – *Kūnas* – *Spera*,

tačiau čia pat įvedamas ir keturių sūnų giminių principas:

Meška – *Stulpai* – *Rožė* – *Kentauras*.

Ir štai netikėtai šalia trijų Palemono sūnų pasirodo *Dausprungo* figūra: tai jau nebe kunigaikščio sūnus, turįs teises į paveldėjimą, o Kentaurų giminės atstovas – užkariautojas. Taigi Lietuvos, kaip viršautinės valstybės, teritorija padalinama jau nebe ternariniu principu, o kvaternariniu.

Tačiau turint galvoje, kad Palemono sūnūs pasiskirsto užimtą teritoriją topografiniu principu, nurodant kiekvieno iš jų įkurtą miestą ir tą miestą pilį įtaisant prie vandens (išreikšto hidronimu)

<i>Barkus</i>	<i>Kūnas</i>	<i>Spera</i>	<i>Dausprungas</i>
<i>Jurbarkas</i>	<i>Kaunas</i>	—————	<i>Ukmergė</i>
<i>Jūra</i>	<i>Nevežio žiotys</i>	už <i>Nevežio</i> + <i>Širvinta</i>	<i>Šventoji</i> ,

turint galvoje, kad *Dausprungas* identifikuojasi su *Kentaurais*, galima savęs klausti, ar ir kiti Palemono paveldėtojai neatitinka kiekvienas savo herbui. Kitaip sakant, ar lietuviškų giminių pasiskirstymas pagal herbus neatitinka drauge ir tam tikrų teritorinių padalinių.

Pirmiausia krinta į akis *Meškos* giminė; žinant, kad *Meška* yra Žemaičių herbas, galima nesunkiai prileisti, kad *Barkus* + *Jurbarkas* + *Jūra* atitinka *Mešką*.

Toliau taikant šį homologacijos principą, galima ieškoti *Metraščio* teksto, dalinai surišto su Kaunu ir jo apylinkėmis:

- žinoma pagal *Metraštinę* (nors tai neatitinka „istorinei“ tiesai), kad Goštautas gynė nuo kryžiuočių Kauno (o ne Veliuonos) pilį. Tas pat *Metraštis* sako, kad Goštautai priklauso *Stulpų* giminei;
- žinoma taip pat, kad *Vytenis*, nuo kurio prasideda *Stulpų* dinastija, kilęs nuo *Ariogalos* (taigi netoli Kauno). Be to, *Malalos* kronikos kitas, vėlyvesnis, priedas pažymi, kad

Vytauto žmona buvo sudeginta Ariogaloje – taigi Ariogala – tam tikra prasme reikšmingas centras.

(N.B. Įterpti anksčiau, kaip argumentą pateisinti Palemono sūnų ir herbų identifikaciją: po Palemono giminės kunigaikščių dinastijos jau vadinamos pagal herbus – *Kentaurų*, *Stulpų*. Be to, *Šventaragis*, nors tiesioginis Utenio /Kūno/ įpėdinis jau [laikomas] *Kentauru*)
tęsti:

Taigi Kūno – Kauno (ir visos Vidurio Lietuvos) identifikavimas su *Stulpais*, žiūrint į tai kaip į *Stulpų* giminės kilmę, atrodo, jei ne istoriškai, tai bent mitiškai pagrįstas.

Gauname tuo būdu sekančią proporciją: –

Dausprungas	Barkus	Kūnas	Spera
_____	≈ _____	_____	_____
Kentauras	Meška	Stulpai	?

Lieka tik vienas nepanaudotas herbas – *Rožė*, kuri hipotetiškai galima priskirti *Sperai*, vėliau bandant tai įteisinti.

Šitoks mūsų naudojamas homologacijos principas turi būti kol kas laikomas tik kaip hipotezė, kurią turi patvirtinti kitos panašios homologacijos, sudarant ištisą tarpusavio *santykių rezginį*.

2. Šitaip identifikavę herbus su kunigaikščiais ir net dalinai su jų užimtomis teritorijomis, galime dabar daryti žingsnį į priekį ir palyginti Palemono sūnų ternarinę struktūrą su pirmojo Naugarduko kunigaikščio Erdvilos palydovų didikų tokia pat struktūra:

Barkus ———	Kūnas ———	Spera ———	Dausprungas
Meška ———	Stulpai ———	Rožė ———	Kentauras
Eikšis ———	Grumpis ———	Griaužis ———	Erdvila?
	Goštautas		

Šio palyginimo principas – dviejų vardų serijų bendras vardiklis – herbų-giminių klasifikacija.

Toks palyginimas atrodo labai „pamokinantis“. Visų pirma dėl to, kad jis rodo tą pačią „kovą“ tarp 3 ir 4 struktūrų: tuo tarpu kai pirmu atveju viena *Kentaurų* giminė turėjo savo atstovą – *Dausprungą*, o antruoju atveju 3 herbai (*Meška*, *Stulpai* ir *Rožė*) turi savo atstovus, o *Kentauras* išnyksta: galima [kelti] klausimą, ar pats užkariautojas kunigaikštis *Erdvila* (nelyginant toks pat užkariautojas *Dausprungas*) nepriklauso *Kentaurų* giminei. Tai tik sugestija, kurią reikės bandyti ištirti daug platesniuose *Kentaurų* problematikos rėmuose.

Antrasis klausimas, kuris iškyla: tai *Grumpio* vieta ir reikšmė. Jo vieta paradigminėje substitucijų kolonoje visai normali: *Grumpis* yra *Goštautų* šeimos protėvis, o *Goštautai* – *Stulpų* giminės, dirbtinai susietos su Kauno gynimu. Tačiau lieka išaiškinti jo rolę šioje trilypėje struktūroje. Žinome, kad *Griaužis* ir *Eikšis* – broliai, kad tai kartu dievukai ir inkstai, ir *nykščiai* ir būtent – *pirštas* ir jo brolis. Kokią rolę vaidina *Grumpis*?

{Čia įdėti platų paaiškinimą apie mažylį – geležinį pirštą – *Perkūno* sumažinimą.}

[fragmento „*Grumpis* – *Eikšis* – *Griaužis*“ intarpas]

[*Krumpis*

4) Visų pirma reikia atstatyti *Grumpis* < *Krumpis*.

5) *Krumpis* – *Krumplys* žinomas dviem prasmėmis

a) kumščio pirštų artikuliacija

/patikslinti/

b) mažas žmogelis, vaikas.

6) Taigi Krumpį atrandame toje pačioje *neūžaugų pirštų* kompanijoje. Jeigu

Griaužis = *Nykštys* = *Pirštas*

Eikšis = Piršto brolis (smaližius kaip meška),

tai klausimas, kokiam pirštui atstovauja *Krumpis*?

7) Be nykščio, svarbiausią rolę (jau vien savo sinonimų skaičiumi) vaidina *mažasis pirštas* (mažylis), kuris kitaip dar vadinamas *geležiniu pirštu* (mitinė reikšmė).

8) Šis *Krumpio* sutapatinimas su mažyliu paaiškina ir abiejų žodžio prasmių buvimą. Užpykęs žmogus gali trenkti į stalą *krumpliais* 2 būdais: arba laikydamas ranką horizontaliai, paraleliai su stalu – ir tada jo gestas bus daugiau grasinantis, arba vertikalčiai – mes sakytume: trenkdamas „kumščiu į stalą“, ir tada jau mažasis pirštas ir jo „krumplys“ sueina į tiesioginį kontaktą su stalu (trenkia krumpliu į stalą). – Tada jau didžiausias *užsirūstinimo* laipsnis.

Taigi *išvadoje*: trys didžiūnų vardai atitinka tris pagrindinius pirštus, nustatydami jų izotopiją.

8) Tačiau galima eiti ir toliau. Šis geležinis pirštas, rodantis savo galią, kitaip dar vadinamas Kibirkštas: ankstyvesnėje studijoje [*Apie dievus ir žmones*] (be sąryšio su *Krumpliu*) mes bandėme įrodyti, kad *Kibirkštas* – tai ne kas kitas kaip „miniatiūrinis *Perkūnas*“, *Kibirkščių* *Tratikas*. Turint galvoje, kad *Griaužis* – *Nykštukas*, visa jo istorija – tai jo *vaikystės* nuotykių aprašymas, ir neūžauga *Perkūnas* įeina ir patvirtina tą pačią dievų vaikystės izotopiją.

9) Tačiau šitoks „jaunojo *Perkūno*“ atstatymas kelia naują problemą: kokiems „suaugusiems“ dievams atstovauja *Griaužis* ir *Eikšis*?

Taigi figūratyvinėje plotmėje – *pirštų izotopija*. Tačiau neužmirština, kad tie pirštai atstovauja dievams jų *vaikystėje*: tai visai suprantama, nes turime reikalo su *kilmės mitu*: kaip lietuvių tauta pamažu *prasidėjo*, taip ir jų dievai vaizduojami jų *pradžioje*.

Trečiasis klausimas

Jeigu Naugarduko dinastijos atveju randame dievišką izotopiją, tam tikrą dievukų jų vaikystėje palyginimą su herbais giminėmis, tai galime savęs klausti, ar ir pirmuoju atveju, kalbant apie *Palemono* sūnus ir jų vardus, ar nėra pagrindo ieškoti jų varduose irgi kitos, gilesnės, prasmės.

Atsakymo pradžią mums siūlo *Spera* – jo vardas ir ypač jo likimas. Turint galvoje tai, kad ši pirmoji kunigaikščių karta pasižymi tuo, kad jie – miestų steigėjai, mus stebina faktas, kad *Spera* jokio miesto *neįsteigia*. Atvirkščiai: jis *tampa dievu*, ir jo užimta žemė lieka be valdovo. Šitoks vieno iš *Palemono* sūnų sudievojimas atneša pirmą argumentą, patvirtinant galimybę skaityti *Palemono* sūnus dieviškoje izotopijoje (taip pat kaip ir *Erdvilos* ponus palydovus).

Tokiu atveju ir *Speros* vardo etimologija kiek išryškėja. Turint galvoje, kad *Spera* priklauso tai pačiai paradigmai kaip ir *Griaužis*, kad *Griaužis* yra iš bezdalo gimęs nykštukas, tik vėliau nusiėmęs „namelį“ ir įvykdes tikrą savo dievišką gimimą, galima savęs klausti, ar *Spera* nėra identifikuotinas su *spira*, kuris irgi būtų panašaus gimimo rezultatas, gal net *Nykštuko* *Griužo* sinonimas epitetas.

Kaip ten bebūtų, etimologijos problema antraeilė (nors tai gali palengvinti klausimą, kokių dievų jis *virsta*), svarbu mums atrodo faktas, kad jis *virsta dievu*. Tai leidžia mums bandyti surasti kito *Palemono* sūnaus – *Kūno* – etimologiją.

Visi metraščio komentatoriai sutinka, [kad] *Barkaus* vardas padarytas iš *Jurbarko* pirmojo skiemens apokopės būdu (nežiūrint, kad *Jūros* upė – ne prie *Jurbarko*). Tačiau surišant kunigaikščio vardą su jo ikurtu miestu (antroponimą su toponimu), *Kūnas* surišamas su *Kaunu*: tai atrodo palyginti per lengva išeitis. Mums atrodo įmanomas, gal net labiau patenkinamas kitas sprendimas: pagal *Jurbarko* > *Barkaus* modelį išaiškinti *Kūną* kaip *Perkūno* > *Kūno* apokopę, tuo būdu padarant iš *Kūno* lyg ir sumažintą, nepilną *Perkūną*

(kaip Spera yra tik būsimo dievo atvaizdas). Tokią etimologiją paremia ir kitas argumentas – *Kūno* priklausymas tai pačiai paradigmai kaip ir *Krumpis*, kuris, kaip matėme, įtikinamai atrodo kaip Perkūno miniatiūra.

Kaip vėliau matysime, ši *Kūno*, kaip „paties Perkūno“, etimologija padeda sutvirtinti *Stulpų* interpretaciją.

Reikia pripažinti, kad ši nauja homologacijos ir naujo sakralinio plano išryškinimo procedūra čia ir sustoja, kad jos nepajėgiame išvesti iki galo. Dar ir perkūno etimologija neaiški, o *Barkus* atrodo kaip dirbtinis gaminys. Tai mūsų per daug nestebina: visų pirma yra *Žemaičių – Meškos* problema. Nors metraščių autoriai ir stengiasi (išeidami iš XV a. perspektyvos) visur įkišti *Žemaitiją*, atrodo, kad *Žemaičiai* (siaurąja prasme) ypatingos rolės Lietuvos susivienijime nevaidino. Iš čia nuolatinis konfliktas tarp trilypių ir keturlypių struktūrų. Be to, klausimas – kas *Žemaitija*? Kaunas ir Vidurio Lietuva ar šiandieninė *Žemaitija*? Meška, atrodo, nurodo į autentiškus žemaičių ponus, o ne istorišką *Žemaitiją*.

3. Homologacijos problema iškyla *trečią kartą* su *Romano*, to atkartoto Palemono, penkiems sūnums visos teritorijos išdalinimo reikalu. Problematika tuo būdu lyg ir nusakralinama, pavirsta geopolitine problema. *Romano* paveldėtojai šitaip išsiskirsto:

Narimantas

		(Kernavė)	
Alšys	Giedrys	Traidenis	Daumantas
(Alšėnai)	(Giedraičiai)	(Raigardas)	(Utena → Pskovas)

Vyriausias brolis *Narimantas*, tapęs Didž[iuoju] Kunigaikščiu, yra kartu ir *Lietuvos* (siaurąja prasme) valdovas su Kernavės sostine. *Alšys* – *Nalšios* kun[igaikštis], *Giedrys* – Deltuvos, o *Traidenis* užkariauja Dainavą ir Sūduvą. Traidenis atkartoja Erdvilos, užkariavusio Naugarduką, žygį.

Tuo būdu Lietuva atvaizduojama kaip Lietuvos + Deltuvos + Nalšios + (Dainavos–Sūduvos) junginys.

a) Charakteringa, kad *Žemaitija* išnyksta, jos vietoje Dainava ir Sūduva.

b) Charakteringa, kad atsiranda naujas *Vyties* herbas; taigi visi jo broliai – Kentaurai – *Lietuvos* plačia prasme atestavimas.

c) Charakteringa, kad Traidenis – *užkariautojas*–*Kentauras* tampa Narimanto – Vyties ipėdiniu.

Toks geopolitinis pasiskirstymas atvaizduoja, dinastijoms pasikeičiant, ir politinės strategijos pasikeitimą.

a) *Palemono dinastija* (Kauno)

Vienybės principui atstovauja *Kūnas* (kiti du broliai išnyksta).

Visą genealogiją dominuoja Lietuvos ir *Žemaitijos* dialogas.

b) *Naugarduko dinastija*

Erdvilos palyda, sudaryta iš 3 herbų giminių, vaizduoja *visos tautos* dalyvavimą žygyje (nežiūrint ir prieštaraujant tam, kad tai žemaičių dinastijos tąsa).

c) *Kernavės dinastija* vaizduoja vieno iš brolių – Lietuvos kunigaikščio iškilimą ir Vyties herbo perėmimą → perėjimą į Didž[iają] Kunigaikštystę.

Perėjimas iš Naugarduko į Kernavę (Narimantas) ir Lietuvos žemės dominavimas pasireiškia ne tik atsakymu nuo Kentaurų herbo (būdingo Nalšiai), bet ir dvigubu *Alšėnų* įkūrimu: pirma – prie Vilniaus, antrą kartą – savo vietoje, tuo būdu pabrėžiant Nalšios priklausomybę nuo Lietuvos.

Matyti, kad ši politinė homologacija iškelia kartu naują Lietuvos suvienijimo ir jos istorijos problematiką. Taigi visą bylą reikia peržiūrėti naujoje perspektyvoje. ■